

TÜRK İNKILÂPLARININ VE CUMHURİYETİN ÇOCUKLARA MİZAHÎ DİLLE ANLATIMI: AFACAN GAZETESİ ÜZERİNE BİR İNCELEME¹

EXPRESSION TURKISH REFORMS AND REPUBLIC BY USING HUMOROUS LANGUAGE TECHNIQUES: A RESEARCH ON AFACAN COMIC

Yüksek Lisans Öğrencisi. Tuğba TOPRAK (BATIR)

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Kayseri, Türkiye

Dr. Öğretim Üyesi. Ebru DAVULCU

Erciyes Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Gazetecilik Bölümü, Kayseri, Türkiye

ÖZET

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra, 1923-1938 yılları; siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel alanlarda gerçekleştirilen modernleşme hareketlerine tanık olmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaşanan modernleşmeden mahiyet bakımından farklı olan erken Cumhuriyet dönemi modernleşmesi, kaynağını Atatürk ilkelerinden almış, ulusal kimliğin oluşturulması ve pekiştirilmesini gaye edinmiş, bir dizi inkılâpla kendisini göstermiştir.

Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş medeniyetler seviyesine yükselmesi için bir takım inkılâplarının yapılmasını zorunlu görmüştür. Ona göre, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden devraldığı kurumları değiştirerek çağdaş dünyaya ayak uydurabilecek ve gelişim gösterebilecektir. Bu anlayışla, 1923-1928 yılları arasında Osmanlı Devleti'nden kalma kurumlar kaldırılmış ve Cumhuriyet kurumsallaştırılmaya çalışılmış; 1928 ile birlikte de inkılâplar kendisini iyiden iyiye göstermiştir.

Bu çalışmada, Türk İnkılâplarının basın aracılığı ile çocuklara nasıl sunulduğu üzerine durulacaktır. Basın, Cumhuriyet'in tesis edilmesinde önemli bir aracı olarak görülmüştür. Toplumun geniş kesimlerine ulaşmak, inkılâpları anlatmak, benimsetmek için basın kullanılmıştır. Atatürk, milletin genel sesi olarak gördüğü basına birinci derecede değer verilmesi gerektiğini düşünmüş ve milli mücadeleden sonra Cumhuriyet'in korunması için basının vazifesinin önemini dile getirerek, basına biçtiği görevden bahsetmiştir.

Cumhuriyetin tesis edilmesi ve korunmasında çocukların bilinçlendirilmesine de büyük önem verilmiştir. İnkılâpların taşıyıcısı olarak kabul edilen çocuklar, yeni bir nesil oluşturma çabaları bakımından değerlidirler. Çocuklara özel çıkarılan gazete ve dergiler bu dönemde çocuklara biliş edindirmek için kullanılmıştır. Afacan, bu gazetelerden biridir.

Çocuklara özel ilk büyük mizah gazetesi olan Afacan, 1932-1945 yılları arasında yayınlanmış, içeriğinde inkılâplara yer vererek bir döneme ışık tutmuştur. Mizahî olması sebebiyle üslubunun eğlenceli yanı, çocukların ilgisini çekmesi bakımından, Afacan gazetesine ayrıca değer katmaktadır. Bu çalışmada, inkılâpların ve bu inkılâplar ile tesis edilmeye çalışılan Cumhuriyet'in Afacan gazetesinde nasıl sunulduğu anlatılacaktır. Öncelikle literatür taraması yapılarak Türk inkılâplarına, inkılâpların çocuklara anlatılmasında basının rolüne değinilen çalışmada, doküman analizi gerçekleştirilerek Afacan gazetesi hakkından genel bir bilgi de verilmiştir. Daha sonra inkılâplar aracılığı ile benimsetilmeye çalışılan Cumhuriyetin, Afacan gazetesinde nasıl sunulduğu nitel tarihsel çözümleme yönteminden faydalanarak aktarılmıştır. Betimleyici tarihsel bir araştırma örneği olan ve genel tarama modeline uygun yürütülen bu çalışmada, Afacan gazetesinin inkılâpların ve Cumhuriyetin tanıtımındaki önemi ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk İnkılâpları, Türkiye'de Cumhuriyetin tesisi, Çocuk Mizah Basını, Afacan Gazetesi

ABSTRACT

Modernization movement on political, economic, social, cultural fields took place between the years of 1923-1938 after the establishment of Turkish Republic. The early modernization of Republic Period which had different nature took its source from Atatürk Reforms. It aimed to forming and adopting national identity and exhibited itself with a series of reforms.

Atatürk considered many reforms necessary so that Turkish Republic could reach the level of contemporary civilization. According to him, the new established Turkish Republic could change many institutions which he took them over from the

¹ Bu çalışma, Tuğba Toprak (Batır) tarafından Dr. Öğretim Üyesi Ebru Davulcu danışmanlığında hazırlanan, "Türkiye'de Çocuklara Mahsus İlk Büyük Mizah Gazetesi: Afacan" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiş ve 28-31 Ağustos 2019 tarihlerinde yapılan Zafer Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Ottoman Empire; thus he believed that he could adapt them to the modern world and make progress. With this understanding, institutions remained from the Ottomans were closed between the years of 1923-1928 and the Republic were tried to be institutionalized. Reforms completely revealed as of 1928.

In this study, it's stressed how Turkish Reforms was presented to children through media. Media was a remarkable tool for the establishment of republic. Media was used to reach majority of society, to teach and adopt reforms to people. Atatürk thought that media which is the common voice of a nation had to see value in the first place. Therefore, he mentioned about the importance of media's mission for protection of republic after the war of independence and explained these missions.

In addition to these, he also attributed great importance to raising awareness of children as to the establishment of Turkish Republic and its protection. Children accepted as the carriers of Reforms are always valuable for new generation. Comics and journals customized for children were used for raising awareness of children at that time. Afacan Comic was one of them.

Afacan, the first extensive comic, was published between the years of 1932-1945 and contained all reforms and offered an insight into that period. Its humorous side contributed further value to itself in terms of attracting children. In this study, it will be represented how reforms and republic tried to be established through reforms have been presented. Initially, literature review and document analysis have been made and given general information about Afacan Comic in the study which has been mentioned about Turkish Reforms and media's mission on adopting these reforms to children. Then, historical qualitative analysis has been used to show how republic which is tried to be adopted to children via reforms has been presented in Afacan Comic. The importance of Afacan Comic at reforms introduction and republic have been revealed within the framework of the study which is an example of descriptive historical research.

Key Words: Turkish Reforms, Establishment of the Republic of Turkey, Children Humor Press, Afacan Comic.

1. GİRİŞ

Siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel köklü değişmelere tanıklık eden erken Cumhuriyet döneminde, Atatürk ilkeleri ışığında birçok alanda inkılaplar yapılmıştır. Bu dönem ulusdevlet oluşumuna yönelik esaslı adımların atıldığı bir dönemdir. Gerçekleştirilen değişmelerin başarısı bir bakıma toplum tarafından kabullenilmesi ile bağıntılıdır. Bu bakımdan, modernleşme sürecine dahil edilmek istenen topluma inkılapları duyurmak, Cumhuriyeti anlatmak, kabul ettirmek için yayıncılık faaliyetlerinden faydalanılmıştır.

Bu çalışmanın üç ayağı bulunmaktadır. Bunlardan biri inkılaplar ve Cumhuriyetin tesisi konusu, ikincisi dönemin yayıncılık faaliyetleri açısından değerlendirilmesi açısından basın, üçüncüsü ise, çocuklardır. Çocukların sürece dahil edilmesi, inkılaplar ve Cumhuriyetin tesisinin yeni nesli yetiştirme çabaları bakımından öneminden kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda çocuk yayınlarının çocukların eğitimi, gelişimi, eğlenerek öğrenmeleri bakımından bir eğitim aracı olarak kullanılmalarından yola çıkılarak; erken Cumhuriyet dönemi politikalarının yerleştirilmesi bakımından çocuk yayıncılığının etki altına alındığı belirtilebilir. Dolayısıyla dönemin siyasal, ekonomik, kültürel, toplumsal politikalarının çocuk dergilerindeki yansımalarını görmek ve bu çerçevede çocuk dergilerinin dönem içerisindeki işlevini açıklayabilmek, hem basın tarihinde çocuk yayınlarının yerini hem de bu yayınlarla genç dimağların nasıl biçimlendirildiğini anlamak bakımından önemlidir.

Gazeteler, çocuklar için gerçekleştirilen yayıncılık faaliyetlerinin köşe taşlarından biridir. Cumhuriyet'in ilân edilmesi ile çocuk dergiciliğine verilen önem artmıştır. 1923'ten 1940 yılına kadar geçen sürede toplam otuz altı süreli çocuk yayını yayınlanmıştır. Bu bilgiler Cumhuriyet'in ilanı ile süreli çocuk yayınlarının nasıl bir ilerleme gösterdiğini gözler önüne sermektedir. Bu yayınlar yapılan ve yapılacak araştırmalarla dönemi tahlil etmek için önemlidir. Çünkü süreli çocuk yayınları yayınlandıkları dönemde meydana gelen olayları, dönemin düşünce ve yaklaşımlarını, temel sorunlarını yansıtan en önemli yazılı kaynaklardır. Süreli çocuk yayınlarında, toplumsal ve bilimsel gelişmeleri, toplumun çocuğa ve eğitime bakış açısını görmek mümkündür (Ungan ve Yiğit, 2014, 185).

1923-1940 yılları arasında çocuk gazete ve dergilerinin sahiplerine bakıldığında iki isim dikkat çekmektedir: Tahsin Demiray ve M. Faruk Gürünca. Her iki isim de öğretmenlik eğitimi almış ve bu mesleği icra etmişlerdir (Ungan ve Yiğit, 2014, 184-198). Bu çalışmada incelenen *Afacan*, M. Faruk Gürünca tarafından çıkarılmıştır. Döneme damga vuran isimlerden biri tarafından yayınlanan *Afacan* üzerine inceleme yapmak, yayıncısı itibarıyla önem taşımaktadır.

Afacan, Cumhuriyet döneminin ilk büyük çocuk mizah gazetesidir. 3 Kasım 1928'de yeni harflerin kabulü, bu derginin takibini kolaylaştıran bir etmendir. Bununla beraber, derginin mizahî olması, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde tetikleyici olmuştur. Çünkü mizah, üslubu gereği dikkat çekicidir. Ayrıca mizah, toplumsal bir olgu olması nedeniyle, içinde vücut bulduğu toplumun ahlaki durumunu, manevi değerlerini, zaaf ve eksikliklerini, sosyo-ekonomik yapısını, siyasi durumunu vb.yi yansıtır. (Usta, 2005, 30-31). Bu bakımdan da mizahın bir çalışma kapsamında ele alınmasını daha dikkate değer hale getirir.

Bununla beraber mizahın güdümlü olduğu gerçeği de hiçbir zaman gözden uzak tutulmamalıdır. Nasıl ki, Selçuklu mizahını aşiret birlikleri, Osmanlı mizahını tarikatlar yönlendirdi ise, Cumhuriyet dönemi mizahını da partiler biçimlendirir (Öngören, 1983,87- 88). Bu nedenle, mizah ve mizah basını araştırmacılara basın, ideoloji, siyaset üçgeninde araştırmalar yapmalarına da kapı aralar.

Yapılan araştırmalarda, bu araştırma kapsamında ele alınan *Afacan* ile ilgili olarak bir yüksek lisans tezine rastlanmıştır². Tezde dergi, eğitim bilimleri açısından ele alınmıştır. Bunun dışında, Cumhuriyet dönemi çocuk dergileri üzerine yapılan çalışmalarda *Afacan* gazetesi sadece isim olarak geçmiş dergi ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmemiştir. Bu çalışmada *Afacan* gazetesi, İnkılaplar ve Cumhuriyetin tesisi konuları çerçevesinde ele alınmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılarak Türk inkılâplarına, inkılâpların çocuklara anlatılmasında basının rolüne değinilen çalışmada, doküman analizi gerçekleştirilerek *Afacan* gazetesi hakkında genel bir bilgi de verilmiştir. Daha sonra inkılâplar aracılığı ile benimsetilmeye çalışılan Cumhuriyetin, *Afacan* gazetesinde nasıl sunulduğu nitel tarihsel çözümleme yönteminden faydalanarak aktarılmış çalışma genel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür. Betimleyici tarihsel bir araştırma örneği olan bu çalışmada, *Afacan* gazetesinin inkılâpların ve Cumhuriyetin tanıtımındaki önemi ortaya konulmuştur.

Afacan gazetesi,1932 yılından çıkmaya başlayan bir dergidir. Bu çalışmada, *Afacan* gazetesinin 1932-1945 arasında yayınlanan tüm sayıları ele alınmıştır. Dergi 1945 yılından sonrada yayın hayatına devam etmiştir. Araştırmanın verilerini daha net değerlendirmek açısından 1945 çok partili hayata geçişe kadar olan süreç değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

1932 yılı itibari ile *Afacan* gazetesi 110 sayı çıkarılmıştır. Gazetenin 1-30 ve 91-110 arasındaki sayılarına Ankara ve İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. 110. sayı ile birlikte yeni bir numaralandırma yapan gazetenin 1-309 sayısının tamamına İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. Yayın hayatına 1942 yılında tekrar başlayan gazetenin yayınlanan 42 sayısına ise, İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır.

2. 1923-1938 YILLARI ARASINDA TÜRKİYE CUMHURİYETİNDE GERÇEKLEŞTİRİLEN MODERNLEŞME HAREKETLERİ: İNKILÂPLAR

Erken Cumhuriyet dönemi olarak da bilinen 1923-1938 yılları, büyük bir imparatorluktan ulus devlete dönüşmeye çalışmanın getirdiği siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel gerilimin yaşandığı bir döneme ve bu dönemde gerçekleştirilen modernleşme hareketlerine sahne olmuştur. Modernleşme hareketlerinin tarihi, Osmanlı Devleti'ne dayanır. Osmanlı Devleti'nde, devletin bekası için başlatılan modernleşme hareketleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte ulusal temele dayalı yeni bir devlet kurmak için gerçekleştirilir. İncalcık bu konuda, Türkiye'de yaşanan modernleşme hareketlerinin asırlarca geriye uzansa da topyekûn modernleşmenin, hayat görüşünde modernleşme ile cumhuriyet döneminde gerçek manasını bulduğunu açıklar ve bu dönemde modernleşme hareketlerinde yalnız bir derece farkı değil, mahiyet farkı olduğunu bildirir (İncalcık, 1964, 190).

Cumhuriyet döneminde yaşanan modernleşme hareketlerinde, temel belirleyici Atatürk ilkeleridir. İlkeler, modernleşme sürecinin sağlam bir zemine oturtulması, ulusal kimliğin oluşturulması, ulus varlığının pekiştirilmesi ve tüm bunlar için gerekli "birlik", "otorite", "eşitlik" hususlarında ortaya çıkabilecek sorunların temelden çözümlenmesi için oldukça önemlidir (Kili, 1995, 224). Atatürk ilkeleri 6 başlık altında toparlanmıştır: Cumhuriyetçilik, Ulusçuluk, Halkçılık, Devletçilik, Laiklik ve

²"*Afacan* Çocuk Dergisinde ki Metinlerin Türk Aydınlanması açısından incelenmesi" adlı bu yüksek lisans tezi, Burcu Dedik tarafından 2011 yılında tamamlanmıştır.

İnkılâpçılık. Cumhuriyetçilik, millet egemenliğine; milliyetçilik, ulusal bilinçliliğe; halkçılık, iktidarın kaynağının halk olduğuna; devletçilik, çağdaş devlet niteliklerine uygun ekonomik, siyasi, sosyal politikaların uygulanmasına; laiklik, akla dayanan bilginin kılavuzluğuna işaret etmektedir. İnkılâpçılık ise, çağdaşlaşmayı hedef göstermektedir. Bu ilkeler ışığında, 1923-1938 yılları arasında devletin ve toplumun modernleşmesi, çağdaşlaşması için bir dizi inkılâp gerçekleştirilmiştir.

İnkılâp, “değişiklik, köklü değiştirme” demektir (Turan, 2012, 56). Atatürk’e göre ise, “mevcut müesseseleri zorla değiştirmek” manasına gelmektedir (Kurtcephe ve Beden, 2007, 5). Atatürk, Türkiye’yi çağdaş medeniyet seviyesine yükseltmek için her şeyden önce sosyal, politik ve kültürel alanlarda bir takım inkılâpların yapılmasında zorunluluk olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla, Türk toplumunun çağdaş medeniyetlerde olduğu gibi, bilimde teknikte ve yaşayışta kaydettiği gelişmelere sahip olabilmesi için, tüm kurumları ile değiştirilmesi gerektiğine inanmaktadır. Bu nedenle milli mücadeleden hemen sonra, arka arkaya toplumu ilgilendiren her alanda inkılâp hareketlerine girişmiştir (Uçak, 2008, 159).

Milli mücadele sonrası dönemi, modernleşme hareketleri bakımından iki safhada değerlendirmek gerekir. Bu safhalardan ilki, 1928’e kadar geçen beş yılı kapsar. Bu süreçte Osmanlı Devleti’nden kalan kimi kurumlar ortadan kaldırılırken, cumhuriyet rejiminin kurumsallaşmasına çalışılmıştır. 1928 yılı ile birlikte ise, inkılâplar Cumhuriyet Türkiye’sinde kendisini iyiden iyiye gösterir.

İnkılâplar, siyasi, ekonomik, hukuki, toplumsal, sağlık, eğitim ve kültürel alanlarda gerçekleştirilmiştir. Siyasi alanda gerçekleştirilen inkılâplar, cumhuriyet rejiminin ulus devlet projesinin uygulanması ile direkt irtibatlıdır. Kongar siyasi alanda yapılan inkılâpların, Türk inkılâplarını doğuran nesnel koşulları oluşturduğunu ifade etmiştir (Kongar, 1998, 115).

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin açılışı ve onu takiben 20 Ocak 1921 tarihinde milli egemenliğe dayalı yeni anayasanın kabulü, 1 Kasım 1922’de saltanatın kaldırılması, 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanı, 3 Mart 1924’te halifeliğin lağvedilmesi, Şeriye vekaletinin kaldırılması, Laiklik ilkesinin ışığında din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve 5 Şubat 1937’de laiklik prensibinin anayasada yer alışı, Türk inkılabının siyasi alanda gerçekleştirdiği başlıca yenilikleri oluşturur (Özodaşık, 1999, 81-82). Yapılan inkılâplarla, ulus egemenliğine dayalı bir yönetim anlayışı gerçekleştirilmek, Cumhuriyetin dayanaklarını oluşturmak ve onu korumak istenmiştir.

Ekonomi alanında yapılan inkılâplar ise, milli ekonomi düşüncesinin harekete geçirilmesi açısından önem taşımaktadır. 1923-1933 yılları arasında, tarım üretiminin arttırılması için tedbirler alınmıştır. Köylü, krediler ile desteklenmiş, toprak, tohum ve hayvan ırklarının ıslahına gidilerek üretim arttırılmıştır. Demiryollarının yapılmasına önem verilmiş, yabancı şirketlerin elindeki, orman, maden, su, elektrik, havagazı, haberleşme ve taşıma alanlarında faaliyet gösteren şirketler millileştirilmiştir. Atılan somut adımlar arasında kamu iktisadi kuruluşlarının kurulması, Eti Bank, Sümerbank, şeker fabrikaları, Lokomotif üretimi, Demir-çelik üretimi alanlarında yatırımların yapılması, aşar vergisinin kaldırılması, Sanayi Teşvik Kanunu’nun çıkarılması, 1930’lu yıllarla birlikte planlı kalkınmaya geçilmesi ve 1934’de ilk beş yıllık kalkınma planının hazırlanması, ulaşımın kolaylaştırılması için yolların yapılması bulunmaktadır (Uçak, 2008, 179-183). Milli ekonominin kalkındırılması düşüncesi ile gerçekleştirilen bu yenilikler, Türkiye Cumhuriyeti’nin ekonomik olarak geri kalmış ülkeler listesinden çıkması için bir fırsat olarak görülmüştür.

Bu dönemde, hukuki alanda da inkılâplar yapılmıştır. Devlet, toplum, hukuk alanlarında laikliğin temel bir prensip olarak öngörüldüğü bu dönemde (Özodaşık, 1999, 80-82), batılı ülkelerden yeni yasalar alınmıştır. Medeni Kanun, Borçlar Kanunu, Ticaret Kanunu, Ceza Kanunu gibi yeni kanunların uygulamaya konulması, Türk inkılabının hukuk alanında giriştiği başlıca yenilikleri oluşturur (Özodaşık, 1999, 84). Yine bu dönemde, toplumsal alanda yapılan inkılâplar da bulunmaktadır. Kılık kıyafette, tekke ve zaviyelerin kaldırılmasında, soyadı kanununun konulmasında, takvim, saat, ölçü birimlerinde yapılan değişimlerde, tatil günlerinin belirlenmesinde toplumsal alanda yapılan inkılâplar etkilidir. Atatürk, batı medeniyetinin bir bütün olarak ele alınmasını istemiştir. Bu bakımdan inkılâplar, toplumu baştanbaşa kuşatmıştır.

Sağlık alanında da inkılâplar yapılmıştır. Bu inkılâplar erken ölüm oranının azaltılması ve nüfus artışının sağlanması için gerekli görülmüştür. Sıhhat ve İçtimai Muavenet bakanlığının kurulması, doktor ve eczacı yetiştirilmesi için gösterilen çabalardaki artış, sağlık kurumlarının çoğaltılması, gelecek kuşakların sağlığının koruma altına alınması bakımından gerekli görülmüştür.

Yeni yetişecek kuşaklar için yapılan inkılâpların başında ise, eğitim alanında gerçekleştirilenler gelmektedir. Kurulan her yeni devlet veya her yeni rejim; varlığını devam ettirme noktasında kendisine bağlı nesillere, o rejimle özdeşleşmiş ve o rejim içerisinde sorumluluk almış öncü kadrolara ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeptendir ki her yönetim, eğitim programlarını düzenlerken toplumun ve devletin geleceğine ilişkin eğitim muhtevasını yeniden oluşturur (Özodaşık, 1999, 111). Ülkemizde de ilk olarak 15-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında, Maarif kongresi toplanmış, gelecek nesillerin yeni rejim etrafında nasıl bütünleştirileceği üzerine görüşülmüştür (Özodaşık, 1999, s. 111). Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretimde birlik sağlanması en önemli amaç olarak belirlenmiştir. Ardından inkılâplar art ardına gerçekleştirilmiştir. Yeni bir eğitim programı çizilerek öğretimin birleştirilmesi, üniversite reformu, yeni harflerin kabulü, dilin yabancı kelimelerden temizlenmesi, tarihin doğru temeller üzerine oturtulması, Türk milletinin dünya uygarlık tarihi içindeki yerinin bütün açıklığı ile belirtilmesi, güzel sanatlarda yaşanan gelişmeler eğitim ve kültür alanında gerçekleştirilen başlıca yeniliklerdir (Özodaşık, 1999, 88).

Turan, yapılan inkılâpların hurafelerden arınmış, müspet (pozitif) bilimlerin temellerine dayanan, güzel sanatları seven, düşüncesi, vicdanı, bilgisi ve kültürü özgür, ülke sorunlarının ideolojisini anlayacak, anlatacak ve kuşaktan kuşağa aktaracak, bilinçli cumhuriyetçi, bilinçli demokrat, bilinçli laik, düşün eğitiminde olduğu kadar, beden eğitiminde de yeteneği artmış ve yükselmiş, erdemli, güçlü bir nesil yetişeceğinin düşünüldüğünü açıklar (Turan, 2012, 70).

Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir siyasi döneme giren Türkiye Cumhuriyeti'nde her anlamda batılı olma fikrini taşıyan birçok inkılâp gerçekleştirilmiştir. Siyasi alanda yapılan inkılâplar, beraberinde ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikleri de getirmiştir. Böylelikle Atatürk'ün hedeflediği çağdaş devlet, çağdaş insan tanımları somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Yapılan inkılâplar uzun yıllar tartışma konusu da olmuştur. Özellikle batının bir bütün olarak benimsenmeye çalışılması, Türk-Müslüman kültürel kimliğinin batınınkinden farklı olduğunu düşünen muhafazakâr kesimlerce eleştirilmiştir.

3. İNKILÂPLARIN VE CUMHURİYETİN ÇOCUKLARA ANLATILMASINDA BASININ ROLÜ

İnkılâpların uygulanmasındaki başarı, toplum tarafından benimsenmesi ile ilişkilidir. Toplumun geniş kesimlerine ulaşmak, inkılâpları anlatmak, benimsetmek için yararlanılan temel araçlardan biri basındır. Zaman ve mekan mefhumundan uzak olan basının kamuoyu oluşturma ve insanları bir fikir etrafında bütünleştirmedeki gücü, inkılâpların anlatılması-kabullendirilmesi için kullanılmasının temel nedenidir.

Atatürk toplumların kendilerini dünya kamuoyuna tanıtmak, dünya kamuoyunu da Türk toplumuna anlatmak amacıyla basınının kullanılması gerektiğinden bahseder. Ona göre, basın milletin genel sesidir. Bir milleti aydınlatma ve ona fikri gıdayı vermede, hedefi mutluluk olan ortak yönde yürünmesinde, basın başlı başına bir kuvvet, okul, yol göstericidir. Önemi medeniyet dünyasında kanıtlanmış olan basına, birinci derecede değer verilmesi bu bakımdan çok gereklidir (Atatürk, 1922, www.ktb.gov.tr).

Atatürk milli mücadele döneminde, milletin birleşmesi ve düşmana karşı ortak bir inançla mücadele etmesi için basından faydalanmıştır. Ancak zaferden sonra da basının görevi tamamlanmamıştır. Yeni kurulan cumhuriyet rejiminin toplumda kabul görmesini sağlama, ulus devlet projesini desteklemek ve bu uğurda yapılacak inkılâpları topluma aktarmakta yine basından faydalanılacaktır.

“Türkiye basını, milletin hakiki sesi ve iradesinin meydana geldiği yer olan Cumhuriyet'in etrafında çelikten bir kale vücuda getirecektir. Bu kale fikir kalesi, zihniyet kalesidir. Basın mensuplarından bunu istemek Cumhuriyet'in hakkıdır. Bugün milletin samimi olarak birlik ve dayanışma içinde bulunması zorunludur. Toplumun esenliği ve mutluluğu bundadır. Mücadele bitmemiştir. Bu gerçeği

milletin kulağına, milletin vicdanına gerektiği gibi ulaştırmada basının vazifesi çok ve çok önemlidir.” diyen Atatürk (Atatürk, 1924, www.ktb.gov.tr), basına biçtiği görevi açıklıkla anlatmıştır.

Yeni bir nesil oluşturmak bakımından inkılâpların çocuklara da anlatılması gerekmektedir. Zirainkılâpların taşıyıcısı ve koruyucusu olarak çocuklara büyük ehemmiyet verilmektedir. Çocuk edebiyatında yaşanan gelişmelerle birlikte, çocuklara özel çıkarılan gazete ve dergiler gerek milli mücadele döneminde ve hatta öncesinde,³ gerekse erken cumhuriyet döneminde çocuklara bir bilmiş edindirmek için kullanılmıştır. Her ne kadar çocuk edebiyatında, Cumhuriyet’in kurulduğu ilk zamanlarda eğitim birliğinin sağlanamaması ve Osmanlı Devleti ile Cumhuriyet Türkiye’si arasında kalınmışlıktan kaynaklanan belirsizlikler nedeniyle bir durgunluk yaşansa da, 1929 yılına gelindiğinde bu durgunluk giderilmeye başlanmıştır.

Yapılan inkılâplar Cumhuriyet’in yönünü açıkça belli etmiştir. Bundan sonra edebiyatçılara da kaçınılmaz olarak bir görev düşmüştür ki bu da, Cumhuriyet’in getirdiklerini yeni kuşaklara aktarmaktır. Bu sebeple pek çok edebiyatçı, çocuklar için yeniden yazmaya başlamıştır (Yalçın ve Aytas, 2002, 8). Bu edebiyatçılardan biri de Cumhuriyet dönemi çocuk gazetelerinin önemli isimlerinden olan *Afacan* ve *Çocuk Sesi* gazetelerinin sahibi M. Faruk Gürtunca’dır. M. Faruk Gürtunca, Cumhuriyet’in kültür ve düşünce hayatında açtığı yeni pencereden bu gazeteler ile bakmayı başarabilmiştir. Özellikle 1928 Harf Devriminden sonra yayınlamaya başladığı *Afacan* gazetesinde bu dönemin etkileri açık bir şekilde görülmüştür. Bu yönden ele alındığında *Afacan* gazetesi, hem yayınlandığı dönem bakımından, hem de mizah kavramını içinde barındırmasından dolayı önem taşımaktadır.

4. AFACAN GAZETESİ ÜZERİNE

13 Ekim 1932-1945 yılları arasında yayınlanan *Afacan* Gazetesi, Türkiye Cumhuriyeti’nde yayınlanmış ilk çocuk mizah gazetesidir. 1939 yılında *Çocuk Sesi* ile birleşmesi dolayısıyla 1939-1940 yılları arasında *Çocuk Sesi-Afacan* adı ile yayınlanan gazete, 1942 yılında eski ismine dönerek, yeniden *Afacan* adını almıştır. Gazetenin yayıncısı, Mehmet Faruk Güntunca’dır. Yazarları arasında Ahmet Ekrem Harmankaya, Münif Fehim Özarman, Orhan Tolon, Necdet Rüştü Efe, Orhan Seyfi, Abdullah Ziya Kozanoğlu, Mustafa Nurettin Peker, Necat Akdemir, İskender Fahrettin Sertelli, Sezai

³ Çocuklar için ilk olarak, 1869 yılında *Mümeyyiz* adı altında bir gazete çıkarılmıştır. Bu gazetede, çocuk dünyasını ilgilendiren konulara, değişik yazı türlerine (bilmece, tefrika vb) yer verilmiştir (Yalçın ve Aktas, 2002, s. 261). Haftalık olarak çıkarılan *Mümeyyiz* gazetesinden sonra da çocuklara yönelik gazete ve dergiler çıkarılmıştır. Çocuklara yönelik çıkarılan ikinci gazete ise, 1875 yılında haftalık olarak yayınlamaya başlayan *Sadakat*’dir. *Sadakat* 6. sayısından itibaren yerini aynı gazete sahibi tarafından çıkarılan *Eftal* adlı gazeteye bırakır. *Eftal* bol resimli tasarımı ve bilim, fen konularına verdiği önemle çocukları hem eğlendirmiş hem de bilgilendirmiştir (Yalçın ve Aktas, 2002, s. 261). *Eftal* 13 sayı olarak çıkarıldıktan sonra hayatı sona ermiştir. 1876 yılında haftalık olarak yayınlanan *Arkadaş* adlı çocuk gazetesi yayınlanır. *Tercüman—ı Hakikat*’in çocuk eki 1880 yılında çıkarılmış, aile kavramını kadın ve çocuklardan yola çıkarak anlatmıştır. Tam anlamıyla bir çocuk gazetesi olmasa da çocuklara yönelik sorunlara değindiği için önem taşımaktadır. 1880 yılında çıkan bir başka çocuk gazetesi ise *Bahçe Dergisi*’dir. 1881 yılında okullarda gösterilen derslere yönelik okul gazetesi formatında yayınlanan bir başka dergi ise *Mecmua-ı Nevresdigan*’dır. 1882 yılında 13 sayı yayınlanan *Çocuklarla Arkadaş* dergisi 16 sayfa olarak çıkarılmış ve baskı ve sayfa düzeni açısından dönemde öne çıkan gazeteler arasındadır. Bu dönemde çıkarılan *Vasıta-yı Terakki* Dergisi 15 günde bir çıkarılmış ancak yayın hayatı 4 sayı kadar sürebilmiştir. 15 günde yayınlanan bir başka gazete ise *Çocuklarla Kıraat*’tir. Bu gazete çocuklara okuma yazma becerisi kazandırmak ve geliştirmek amaçlı çıkarılmıştır. 1887 yılında çıkarılan *Çocuklara Talim* gazetesi Türkçe öğrenimini kolaylaştırmayı ve yaygınlaştırmayı amaçlamıştır. *Çocuklara Mahsus Gazete* 1896 yılında çıkarılmış ilk yıllarda haftalık olarak yayınlanmıştır. *Çocuklara Rehber* gazetesi 1897 yılında sade bir dil ve eğitici yönü ile ön plana çıkan dergilerdendir. 1904 yılında bir çocuk dergisi olmasına rağmen büyüklere mesajlar veren ahlaki bir çocuk dergisi olan *Çocuk Bahçesi* çıkarılmıştır. *Çocuk Bahçesi* gazetesinin en dikkat çekici özelliği ise resimsiz olmasıdır. 1909 yılında dönemin dikkat çeken gazeteleri arasında Musavver Küçük Osmanlı yer almaktadır. Bu gazetenin ardından çıkarılan *Arkadaş Dergisi* 32 sayfa olarak yayınlanmıştır. 1913 yılında çıkarılan haftalık gazetelerden birisi de *Çocuk Dünyası*’dır. Bu dergi 1926 yılında tekrar yayınlamaya başlamış ve bu yeni dönemde Türkçü, Turancı bir politika izlemiştir. *Çocuk Yurdu* gazetesi de aynı yıl çıkarılmıştır. 1913’te okurlarının karşısına çıkan *Mektepli Dergisi* de öğrenci yazılarına yer vermesi bakımından diğer çocuk gazetelerinden ayrılmaktadır. 1913 yılında yayınlanan bir başka gazete haftalık yayınlanan *Çocuk Duygusu*’dur. Kadrosunda yabancı kişilerin bulunmasından dolayı yabancı bir gazete olarak bakılmıştır. Aynı yıl çıkarılan ve Türk adının ilk kez yayınlandığı çocuk gazetesi *Türk Yavrusu* 4 sayfa olarak çıkarılmıştır. 1913 yılında çıkarılan bir başka gazete ise haftalık olarak yayınlanan *Çocuk Bahçesi*’dir. 1914 tarihli *Çocuk Dostu* gazetesi çocuk gazetelerinde bulunması gereken dil, cümle ve görsel tasarıma sahiptir. 1918 yılında çıkarılan ve bir çocuk dergisinden ziyade sağlık dergisi izlenimini veren *Hür Çocuk* haftalık olarak yayınlanır. Renkli kapaklı çıkarılan bir çocuk gazetesi olma özelliği taşıyan *Bizim Mecmua* 8 sayfadır ve haftalık olarak yayınlanmıştır. 1923 tarihli *Çocuk Postası* resim ve karikatürleri ile dikkat çeken çocuk gazetelerindedir. *Yeni Yol* gazetesi 1923 yılında haftada bir yayınlanan gazetelerdendir. 1924 yılında haftada bir başka gazete haftalık yayınlanan *Haftalık Resimli Gazetemiz*’dir. *Sevimli Mecmua* isimli çocuk dergisi 1925 yılında çıkarılmış ancak ulusal bayramlara yer vermemesi ile dikkat çekmiştir. Çocukların okuma- yazma alışkanlıkları kazanmasını ve bu alışkanlıklarını geliştirmesini amaç edinen *Çocuk Dünyası* gazetesi 1926 yılında yayınlanmıştır. 1927 yılında resimli olarak çıkarılan bir gazete olan *Çocuk Yıldızı* 30 sayfadan oluşmaktadır (Yalçın ve Aktas, 2002, s. 210-215).

Şeref, Adnan Fahri, Sezai Atilla, A. Naci Güler, N. Kızılay, Rıza Çavdarlı, RezanBulay, Necat Aziz, İhsan Eriten, Kadri Kayabal, Rabia Şakir, Zeki Cemal, Beyhan Abla bulunmaktadır.

Gazetenin ilk dört sayısı Akşam Matbaası'nda, 4. sayısından 24. sayısına kadar Halk Matbaası'nda, 24. sayısından 90. sayısına kadar Matbaa-i Ebüzziya'da, 90. sayısından sonra ise Ülkü Matbaası'nda basılmıştır.

Afacan gazetesi ilk sayısının yayınlandığı 13 Ekim 1932 tarihinden 1934 yılına kadar sayı 1'den başlayarak yayın hayatını sürdürmüştür. 111 sayı çıkarıldıktan sonra yeniden numaralandırılmıştır. 1934 yılında sayı 111/1 olarak yeniden başlamış ve kesintisiz olarak 1940 yılına kadar yayınlanmıştır. 1940 yılında çıkan son sayı, 309. sayıdır. Gazete 1942 yılında yeniden numaralandırmayla birlikte 42 sayı daha yayınlanmıştır.

Gazete, 1939'a kadar Perşembe günleri çıkarılmıştır. Gazetenin künyesinde yer alan "Perşembe Günleri Yayınlanır" ifadesi 1939 yılında 257. sayıda değişikliğe gitmiştir. 257. sayıda "Cuma Günü çıkar" ifadesi, 258. sayıda "Pazartesi Günü Çıkar", 260. sayıda "Cuma Günü Çıkar", şekline dönüşmüştür. 262. sayıda "Pazartesi günü çıkar" denilmiş ve 263, 264, 265, 266, 267, 268. sayılarda bu ifade yer almıştır. 269. sayıda ise "Her hafta Cuma Günü Çıkar" denilmiştir. Gazetenin "Cuma günleri çıkar" ibaresi 1940 yılında 304. sayıya kadar devam etmiştir. 305. sayıda ise "Her hafta Pazar Günü çıkar" ifadesi yer almıştır. 1942 yılında çıkan sayılarda ise "Perşembe Günü yayınlanır" ifadesine yer verilmiştir. Çocuk gazetelerinin Perşembe veya Cuma günleri yayınlanma sebebi, çocukların hafta sonlarını eğlenerek geçirmesi ve derslerini aksatmamasına yöneliktir.

Afacan gazetesi mat ve birinci hamur saman kâğıdına basılmıştır. Gazete içerisinde yer alan metinlerde 10 punto tercih edilmiştir. *Afacan* gazetesi, 1932 ve 1933 yılları arasında 38*26 cm. boyutunda çıkarılmıştır. Gazetenin boyutlarında 1934 yılından itibaren değişikliğe gidilmiştir. Gazetesinin sayfa sayısı ise, 90. sayısına kadar 4 sayfadır. 90. sayısında değişikliğe gidilmiş ve sayfa sayısı 8'e yükseltilmiştir. Gazetenin sayfa içeriklerine de yansıyan bu değişiklik, gazetenin 110. sayısında şu şekilde açıklanmıştır: "*Afacan*'ın gelecek sayısı 16 büyük yüzölçümlü olarak çıkacaktır. Her sayıda kapağımız 4 renkli resimlerle süsleneyecektir. En güzel hikâyeler, monologlar, romanlar, resimli maceralar *Afacanda* bulunacaktır (*Afacan*, Sayı: 110, s. 2). Gazete 1934 yılından itibaren 15 sayfa olarak yayın hayatına devam etmiştir. Bu tarihlerde 16 sayfa çıkarılan *Afacan* gazetesi, bazı özel günlerde 20 sayfa olarak çıkmıştır. 1936 yılına gelindiğinde ise, sayfa sayısı 20'ye çıkarılmıştır.

Afacan gazetesi birinci yılında ilk 12 sayısında 100 paraya satılmıştır. 13. sayıda ise gazetenin tanesi 3 kuruştan satılmıştır. Dört aylık abone 50 kuruş, altı aylık abone 75 kuruş ve bir yıllık abone 125 kuruştur. 1934 yılında ise fiyat politikasında değişikliğe gidilmiştir. 1934 yılından itibaren haftalık 5 kuruştan satışa çıkarılmıştır. Üç aylık abone 75 kuruş, altı aylık 125 kuruş, 1 yıllık ise 250 kuruştur. 1934 yılında abonelik bilgilerine dış ülkelere satış ve abonelik açılmıştır. Dış ülkelere ise 1 yıllık abonelik 500 kuruştur. Gazetenin idarehanesinin Ülkü Kitap Yurdu olarak değişmesiyle gazetede abonelik bilgilerine ait bir açıklama yapılmıştır: "Ülkü Kitap Yurdumuzun açılması şerefine bir ay içinde *Çocuk Sesi* ve *Afacan*'a abone yazılanlardan altı aylık için 100 kuruş, seneliğine 200 kuruş, üç aylığına 50 kuruş alınacaktır. Ciltlerimiz de birer liraya satılacaktır."

Gazete tatil günlerinde indirimli satılmaya başlamıştır. Tatil günlerinde 3 aylık abone olmaya teşvik edilmiştir. Haziran ayı içerisinde *Afacan* gazetesinin cildinin tanesinin 100 kuruştan satılacağı duyurulmuştur. *Afacan* gazetesinin 133. Sayısında abonelik bilgileri ile ilgili şu ifadeler yer verilmiştir: "Tatil günlerinde, gazetecileri, köşklerine kadar gelemeyen arkadaşlar bize üç ay içinde abone olabilirler. Üç aylık abone de 75 kuruş yerine 65 kuruştur. Abone olacak arkadaşlara *Afacan*ları her Perşembe sabahı erkenden, postacılar tarafından evlerine getirilmiş olacaktır." Tatil günlerinde çocukların M. Faruk Gürtenca'nın Ülkü Basımından çıkan yayınlarının okunması için çeşitli indirimler yapılmıştır.

1942 yılında satış fiyatlarında bir takım değişiklikler olmuştur. 1942-1943 yılları arasında çıkan 42 sayıda 1 senelik abone 400 kuruş, 6 aylık abone 200 kuruş, 3 aylık abonelik 100 kuruştur. Yine

yabancı ülkelere satış ile ilgili geçen ibare yer almaktadır. Gazetenin yabancı memleketlere satışı 2 mislidir.

Gazeteye abone olanlar için hediyeler Cumartesi günleri dağıtılmıştır. Çocuklara bilmeceler, sorular ile verilen hediyeler ise; kolonya, para çantası, 6 aylık *Afacan* aboneliği, masa saati, 1 kutu bisküvi, oyuncak, dolma kalem vb.'dir.

Afacan gazetesinin çıkış amacı, çocukların eğitim öğretim faaliyetlerine yardımcı olmaktır. Gazetede, Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayınlanması dolayısıyla, inkılabları anlatan bir içeriğin bulunduğu görülmektedir. Özellikle harf inkılabının ardından eğitim öğretim faaliyetlerinde ortaya çıkabilecek sorunların aşılması adına, yeni harflerin tanıtılması ve öğretilmesi, bununla birlikte okuma alışkanlığının kazandırılmaya çalışılması bakımından gazetenin bir sorumluluk yüklediği belirtilmelidir. Gazetenin 2. sayısında yer alan "Afacanla baş başa" köşesinde, Atatürk'ün öz Türkçeye ilişkin yaptığı çalışmalara değinilmiş, toplumun her kesiminin, çocukların anlamadıkları kitapları artık okumayacakları aktarılmıştır (*Afacan*, Sayı 2). Bu bakımdan, *Afacan*'ın da arınmış dille yazılarını yayınlayacağı kanısına varılmaktadır.

Afacan bir mizah gazetesidir. Yazılarında dikkat çeken özellik, çocukları eğlendirecek bir dille hazırlanmış olmalarıdır. İlk sayısında Necdet Rüştü imzalı "İlk Söz" adlı yazıda, gülmenin, kahkaha atmanın insan için ne kadar kıymetli olduğuna, bu yüzden çocukların dersleri bitince okudukları *Afacan* gazetesi ile rahatlayacaklarına ve ertesi günkü derslerinde daha da başarılı olacaklarına değinilmiştir. Çocukların uzun ders yılları ve bu yıllarda yaşanacak yorgunluğu *Afacan* ile eğlenerek unutturabilmenin gazetenin gayesi olduğu anlatılmıştır (*Afacan*, Sayı 1).

Gazete reklam da almıştır. Yapılan incelemede dönemin diğer bir dergisi *Çocuk Sesi*'ne ait reklamlar, fazlalığı ile dikkat çekmektedir. Ayrıca M. Faruk Güntunca'nın çıkarmış olduğu bir başka dergi *Gelincik*'e, kitapları *Anadolu* ve *30 Ağustos Zafer Arslanları*'nada reklamlarda rastlanmaktadır. Güntunca'dan başka Sezai Atilla'nın yeni kitabına, *Yarış* adlı spor gazetesine ait de reklamlar bulunmaktadır.

Kitap ve dergilerin yanı sıra reklamların bir kısmı da *Afacan* gazetesinin farklı illerdeki satış noktaları olan kitapçevlerine aittir. Anka Kitabevi, Ses: Işık Kitabevi bu reklamlara örnektir. Ayrıca İş Bankası'na, Kırlangıç Seyahat Acenteliği'ne ait reklamlar *Afacan* gazetesi tarafından verilmiştir.

Afacan gazetesi 1932 ile 1940 tarihleri arasında kesintisiz olarak yayınlanmıştır. 1940 yılındaki 309. sayısıyla yayın hayatına bir süre ara vermiştir. Gazetenin bu sayısında kesinti veya kapanışa ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Afacan gazetesi 251. sayıda bir değişikliğe gitmiştir. Bu değişiklikte gazetenin adına *Çocuk Sesi* eklemesi yapılmıştır. Bu değişikliğin yapıldığı 251. sayıda gazetelerin yayınındaki kesintiler ve kapanışları açıklayacak şekilde bilgi verilmiştir.

"Sevgili Arkadaşlar,

Bu hafta kapağımızda, senelerden beri gününü hiç şaşırmadan elinize geçen Türkiye'nin yegane iki çocuk mecmualarımızın isimlerini bir arada görünce tabi şaşıracaksınız.

Son haftalar zarfında dünya, gündelik gazetelerde okuduğunuz gibi büyük buhranlar geçirmektedir. Bu beynelmilel fena vaziyette gazetelerimizin gıdası olan kağıt dahi bir taraftan yurdumuza gelememektedir. Bunun için bütün yerli mecmuaların kağıtları da lüzumsuz yere fazla harcanması doğru olmaz.

Her gün muntazam çıkan Cumhuriyet, Tan, Haber gibi gazetelerimiz de birkaç günden beri sayfalarını azaltmış bulunuyorlar.

Bizde aynı şeyi nazarı itibara alarak bu buhranlı zamanın geçmesine kağıdın tekrar bollaşmasına kadar şimdilik *Çocuk Sesi* ile *Afacan*'ı birleştirmeye karar verdik." (*Afacan*, Sayı: 521, s.1).

Gazete, 1942 yılında *Afacan* ismi ile yeniden yayımlanmaya başlamıştır. 1942 yılından 1943 yılına kadar 42 sayı çıkarılmış olan *Afacan* gazetesi 42. sayısında bir bilgiye yer vermeden yayın hayatını sona erdirmiştir.

1945 yılında, M. Faruk Gürtenca'nın çıkarmış olduğu *Çocuk Gözü* gazetesi, *Afacan* gazetesinin devamı niteliğindedir.

5. TÜRK İNKILÂPLARININVE CUMHURİYET'İN AFACAN GAZETESİ'NDEKİ SUNUMU

5.1. Yöntem

Türk inkılâplarının ve Cumhuriyet'in dönemin en büyük çocuk mizah gazetesi *Afacan*'da nasıl sunulduğunun anlatıldığı bu çalışmada, öncelikle literatür taraması yapılarak Erken Cumhuriyet dönemi modernleşmesi ve inkılaplardan söz edilmiş, ardından, doküman analizi yapılarak *Afacan* gazetesinin idari, teknik ve biçimsel özellikleri, yazar kadrosu hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmanın aşağıda yer alan kısmında ise, yine doküman analizi yapılarak betimleyici, niteliksel tarihsel bir tasarım gerçekleştirilecek, genel tarama modeline uygun olarak çalışma yürütülecektir. Böylece, *Afacan* gazetesinde yer alan hikâyelerde, şiirlerde, monologlarda, köşe yazılarında ve gazete kapaklarındaki Türk inkılapları ve Cumhuriyetin tesisi konulu metin ve görseller çözümlenmeye tabi tutularak bilgi verilmiştir.

1932 yılı itibari ile *Afacan* gazetesi 110 sayı çıkarılmıştır. Gazetenin 1-30 ve 91-110 arasındaki sayılarına Ankara ve İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. 110. sayı ile birlikte yeni bir numaralandırma yapan gazetenin 1-309 sayısının tamamına İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. Yayın hayatına 1942 yılında tekrar başlayan gazetenin yayımlanan 42 sayısına ise, İzmir Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır. Çalışma, *Afacan* gazetesinin bahsi geçen tüm sayıları üzerinden yürütülmüştür.

5.2. Bulgular

Afacan gazetesinde yer alan içerik gazetenin çıkış ve sayılandırma biçimleri bakımından üç devrede alınabilir: 1932 yılı, 1934-1940 yılları arası ve 1942 yılı. 1932 yılında yayınlanmaya başlayan *Afacan* gazetesinde, bu yıl itibari ile oluşturulan içerik incelendiğinde, yazıların *Afacan*la Başbaşa, Monolog, Resimli hikâye, şiir, bilmece, kazananlar başlıkları altında hazırlandığı görülmektedir. 1934-1940 yılları arasında ise yazı türleri çeşitlenmiş; masallar, köşe yazıları, hikâyeler de gazetede yayınlanmaya başlamıştır. 1942 yılında yeni bir görünüme kavuşturulan gazetede "Gelecekte Neler Olacak" ve "*Afacan* İle Baş Başa" köşesi yer almıştır. Ayrıca çizgi romanlar, hikâyeler, bilmeceler ve kazananlar da yer alan diğer türlerdir.

Gazetede Türk İnkılabı ve Cumhuriyet'in tesisi konulu yazılara, köşe yazılarında, monologlarda, roman tefrikalarında rastlanmıştır. Gazetede yayımlanan bir masal ve bir hikâyede de kapak resimlerinde de yine Cumhuriyet vurgusu yer almaktadır.

5.2.1. Türk İnkılâplarının ve Cumhuriyet'in Afacan Gazetesinde Yer Alan Yazı Türlerinde Sunumu

Afacan gazetesinde yayımlanan yazı türleri arasında, özellikle köşe yazıları ve monologlarda Türk inkılâpları ve Cumhuriyet konusunun işlendiği görülmektedir. Yayımlanan köşe yazıları incelendiğinde, Türk inkılapları ve Cumhuriyet ile ilgili olarak yazıların, Öz Türkçe kelimeler, harf inkılabı, milli bayramlar üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Ayrıca yurtdışında elde edilen başarılar ile Türk adının yüceltildiği ve Türk çocuğunun onurlandırılarak ulusal bütünlüğe hizmet verildiği yazılar da gazetede yerini bulmuştur.

Bu bağlamda yapılan incelemede Öz Türkçe kelimelerin kullanımı ve harf inkılabı ile ilgili olarak gazetenin 1. sayısı dikkate değer bulunmuştur. Bu sayıda, *Afacan*'ın Ulu Gazi'nin gösterdiği yolda dil değişikliğinde bulunacağı ve tüm öz Türkçe sözlerin *Afacan*'dan öğrenileceği belirtilmiştir. Aynı sayıda, *Afacan* iç yazılarda anlaşılmayan yeni öz Türkçe sözler varsa çocukların bakıp öğrenmeleri

için bir söz listesi hazırlamış ve bu sözleri belleyip belletmeleri konusunda çocuklara telkinde bulunmuştur.

Resim 1. Afacan Gazetesinin 1. sayısında verilen öz Türkçe kelimeler

Gazetenin 3. sayısında, o sayıda kullanılan öz Türkçe kelimelerin listesinin yanı sıra, “Yedi Günde Bir Başbaşa” adlı yazıda, büyük bir değişiklik yolunu gösteren Gazi M. Kemal Atatürk’ün tuttuğu ışıkla bütün ulusun yürüdüğünden söz edilmiş, dil değişimi konusunda çocuklar anne babalarını bilgilendirmek konusunda görevlendirilmiştir. Bunun yanı sıra çocuklara dil bilgisi de verilmiş, Türkçe yazım kuralları anlatılmıştır. Yazıda, soyadı kanununun da hızla toplumda yankı bulduğu da ifade edilmiştir. 4. sayıda ise, Öz Türkçe sözcüklerinin kullanımın yanı sıra yeni harflerden bahsedilmiş ve “r” harfi ile ilgili bilgi verilmiştir.

Köşe yazılarında, öz Türkçe kelimelerin ve harf inkılabının yanı sıra Cumhuriyet Halk Partisi’nin nasıl kurulduğu ve ilerlediği hakkında da bilgi verilmiştir. 25. sayıda “Yedi Günde Bir Başbaşa” adlı köşe yazısı bu konu ile ilgilidir. Atatürk’ün büyük bir portre resmi ile birlikte yayınlanan yazıda “Türk istiklal ve inkılabı savaşında büyük tarihler” ara başlığının altında 1919-1931 yılları arasında yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Milli bayramlar da köşe yazılarının konusudur. Ulusal birlik ve bütünlüğün sağlanması bakımından önemli görülen milli bayramlar hakkında, bayramların tarihlerine uygun köşe yazıları Afacan’da yayınlanmıştır. Gazetenin 176, 177, 179. sayıları 23 Nisan ile ilgilidir. 182, 183, 198, 235 ve 26. sayılarda 19 Mayıs, 197. sayıda Büyük Taarruza ilişkin kutlama yazısı yer almaktadır. 206. sayıda ise, Cumhuriyet Bayramı kutlaması bulunmaktadır.

Köşe yazılarında Atatürk de konu edilmiştir. Gazetenin 209. sayısında Atatürk’ün hayatını kaybettiği duyurulmuş, bundan duyulan üzüntü aktarılmıştır. 210. sayıda “Ebedi Şefimiz Atatürk” yazısı dikkat çekerken, 211. sayıda Atatürk’ün Ülkü ile olan ilişkisine değinilmiştir.

Afacan gazetesinde, Cumhuriyet konulu yazıların yayınlandığı diğer bir yazı türü monologlardır. Monologlarda Cumhuriyet devrinin güzelliği ve öz Türkçe kelime kullanmanın önemi öncelikle konu edilmiştir. Bununla beraber soyadı kanunundan da söz edilmiştir. Gazetenin 4. sayısında yer alan “Soyadları Konurken” isimli monologda, Soyadı kanunu ile her ailenin bir soyadı almasının zorunlu olduğu ifade edilir. Monologda harf inkılabına atfen, soyadı alırken Arap harflerinde birçok karışıklığın çıktığı da vurgulanırken, soyadlarının aileye bireylerine uygun olması gerektiği de kaydedilir.

Resim 2. “Soy Adları konurken” başlıklı monolog

Gazetenin 24.sayısındaki “Şey Mesela” adlı monologda, yine dilde yaşanan değişimlere değinilmiş, dilin kökünden Türkçeleştigiine vurgu yapılmış ve bu bağlamda “şey” sözcüğünün kullanımından bahsedilmiştir.

Afacan gazetesi, monologlarda da köşe yazılarında olduğu gibi çocukları yeni alfabe ve dilin Türkçeleştirilmesi konusunda bilgilendirmiştir. Bununla birlikte, Cumhuriyet Türkiye’sinin önemi ve güzelliğinden de söz edilmiş, çocuklar yeni rejime ısındırılmaya çalışılmıştır. Gazetenin 107. sayısında yer alan “Küçük Çocuklara Monoloğ: Resimlerdeki Kral...” adlı monologda, Amerika’daki bir kraldan bahsedilir. Amerika’da zengin bir kral olmak yerine Cumhuriyet Türkiye’inde çalışarak para kazanmanın daha iyi olduğunun vurgulandığı monologda, “dünyanın en güzel ülkesinin Cumhuriyet Türkiye’si” olduğunun yazar tarafından altı çizilir.

Gazetenin 6. sayısında da Taksim meydanında Cumhuriyet abidesinin önüne yabancı bir ülke tarafından konulan çelenge değinilmiştir. Monologda yabancı ülke vatandaşlarının veya ülke büyüklerinin Cumhuriyet Abidesi’ndeki çelenk merasiminin anlatımı ile milli duygulara hitap edilmiştir.

Gazetede köşe yazılarının monologların yanı sıra hikayelerde de Türklük vurgusunun yapıldığı ve yüceltildiği görülmektedir. 135. sayıda İskender F. Sertelli’nin yazdığı “Karakurumdan Tunaya Türk Akımı” adlı hikayede ve 272. sayıda çıkan “En Büyük Duygu” adlı diğer bir hikayede vatan ve bayrak sevgisinden bahsedilmiştir.

Roman tefrika ve tanıtımlarında da “milli roman, Türklerin yaşamları, milli çocuk romanı” başlıkları yapılmış ve milli Saikler canlandırılmaya çalışılmıştır.

5.2.2. Türk İnkılâplarının ve Cumhuriyet’in Gazetenin Kapaklarında Sunumu

Gazetede cumhuriyet vurgusunun en fazla yapıldığı kısım kapaklardır. Görsel unsurlar barındıran kapaklar tasarımları ile çocukların dikkatini çekecek biçimde hazırlanmıştır. Gazetenin özellikle milli bayramlara yakın haftalarda yayınlanan sayılarında, kapaklar özenle seçilmekte, ulusallık, milli bütünlük bu kapaklarda resmedilmektedir.

Kapaklarda öncelikle bayrak vurgusu ilgi çekmektedir. 8. sayıda, 1935 adlı –Trene, gazetenin çıktığı yılı temsilen bu isim verilmiştir.– kız ve erkek çocukları taşıyan trenden Türk bayrağı sarkmaktadır. Yine 156. sayıda Türk bayrağı diken bir çocuk, 307. sayıda İstiklal Marşı çalarken göndere çekilen Türk bayrağı, 46. sayıdabalonda seyahat eden ve Afacan’a selam sarkıtan iki kişinin yanında asılı Türk bayrağı, 245. sayıda Hataylı çocukla birlikte resmedilen Türk bayrağı, 23. Sayıda 23 Nisan konulu kapaktaki kız çocuğunun kıyafetindeki amblemden taşıdığı Türk bayrağıbu konudaki örnekleri teşkil etmektedir.

Resim 3. Bayrak vurgusu yapılan kapaklardan bir örnek

Kapaklarda Atatürk de resmedilmiştir. 19 Mayıs’a denk gelen 25. sayıda Atatürk büstü önünde saygı ile eğilen bir erkek bir kız çocuğu yer almaktadır. Bu resimde, “19 Mayıs”ın çiçekli harflerle yazılması bayram olduğuna vurgu yapmaktadır. Ayrıca büstün önündeki çocukların bir kız bir erkek olması eğitimde eşitliğe de vurgu yapmaktadır. 49. sayıda yer alan kapakta ise, Atatürk’ün düşüncelerinin zamansızlığına değinilmiştir. Bu bağlamdaki, “TÜRK ÇOCUĞU bu ses dünya durdukça sana yol gösterecektir” ifadesi önemlidir. 183. sayıda Türkiye haritası üzerinde, 308. sayıda etrafı çocuklarla çevrilmiş biçimde yine Atatürk resmedilmiştir.

Milli birlik ve beraberlik vurgusu kapaklarda sıklıkla kullanılmaktadır. 30 Ağustos’a yakın dönemde yayınlanan gazetenin sayılarının kapaklarında asker, bayrak imgesi birlikte kullanılmıştır. 93. sayının kapağında “Atlı askerler” kullanılmış, 102. sayıda bayrak ve asker barışın simgesi bir zeytin dalı önünde gösterilmiş, 105. sayıda paraşütten atlayan bir asker kapakta çizilmiştir. Bu askerin elindeki bayrak milli duyguları pekiştirmektedir.

Resim 4. Afacan Gazetesi 102. Sayı Kapak

Kapaklarda inkılâp vurgusu da ilgi çekmektedir. Cumhuriyet'in ilanının 14. yılında yayınlanan 154. sayıda bir çocuk altı ok çizmektedir. Atatürk ilkelerini temsil eden bu altı okun yanında kapağın fon zeminindeki "14", "CUMHURİYET", "ATATÜRK" ve "İNKILAP" yazısı dikkat çekmektedir.

Resim 5: Afacan gazetesinin 154. sayısının kapağı

Afacan gazetesinde inkılâplardan en çok şapka inkılabına gönderme yapılır. 68, 112, 126. sayıların kapak resimlerinde başlarındaki şapkalarla yetişkinler bulunmaktadır. 282. sayıda ise, şapka alan bir çocuk kapakta resmedilmiştir.

6. SONUÇ

Cumhuriyet döneminin ilk büyük çocuk mizah gazetesi *Afacan*, erken Cumhuriyet dönemine tanıklık etmesi bakımından değerlidir. Gazete, dönemin önemli çocuk edebiyatçılarından M. Faruk Güntunca tarafından 1932-1945 yılları arasında çıkarılmıştır. Yayınlanmasındaki amaç, çocukların eğitim öğretim faaliyetlerine yardımcı olmaktır.

Afacan yayınlandığı dönemin kendine münhasır siyasi, ekonomik, toplumsal, kültürel iklimini yansıtması dolayısıyla da önemlidir. Yayınlandığı dönem yeni kurulan rejimin sancılarının devam ettiği, ulus devlet anlayışının yerleştirilmeye çalışıldığı, inkılapların yapıldığı bir dönemdir. Bu dönemde toplumsal bütünlüğün sağlanması ulusal birlik açısından önem taşımaktadır. Basın bu noktada kullanılan araçlardan biridir. Birleştirici bütünleştirici bir güç olarak görülen basın, Atatürk'ün de kendisine biçtiği görev çerçevesinde, gerek cumhuriyetin gerekse inkılapların topluma anlatılması, benimsetilmesi için kullanılmıştır. *Afacan* da dönemin yayın organı olarak bu görevi üstlenmiş, yeni bir nesil yetiştirme çalışmaları kapsamında eğitici ve öğretici içeriği ile destekleyici olmuştur.

Afacan'ın bu yayın politikası araştırmacılara da kendisi üzerinden çalışma yapmak ve dönemi tahlili edebilmek için kapı aralamıştır.

Bu çalışmada, *Afacan* gazetesi üzerinden Türk inkılabı ve Cumhuriyetin nasıl tesis edildiği üzerinde durulmuştur. Yapılan incelemede, gazetenin daha çok köşe yazıları ve monologlarda bu konular üzerine eğildiği görülmektedir. Köşe yazılarında özellikle harf inkılabının ardından sorun yaşanabileceği kaygısı ile yeni harflerin ve öz Türkçe kelimelerin belletilmesi üzerine durulmuştur. Ayrıca çocuklara ulus bilincini kazandırmak için millî Saiklerin yerleştirilmeye çalışıldığı da köşe yazılarında görülür. Milli bayramların anlatıldığı, övüldüğü, ulusal taarruz ve bu çerçevedeki önemli tarihlerin verildiği köşe yazıları görülmektedir. Atatürk de köşe yazılarının konusudur. Özellikle Atatürk'ün ölümü üzerine yaşanan derin üzüntüye köşe yazılarında yer verilmiştir.

Monologlarda ise, soyadı kanunundan, Arap harflerinin kullanımından kaynaklanan karışıklıkların ardından yeni harflerle sorunların giderildiğinden ve soyadların buna göre aile bireylerin özellikleri dikkate alınarak konulması gerektiğinden söz edilmiştir. Bununla birlikte, alfabenin ve dilin Türkçeleştirilmesine, “şey” kelimesinin kullanımına, Cumhuriyet Türkiye'sinin güzelliğine de değinilen, milli duygulara hitap eden monologlar bulunmaktadır.

Türk İnkılabı ve Cumhuriyet'in tesisi konusunda *Afacan*'da en çok kapak resimleri dikkat çekmektedir. Çocukların ilgisini çelebilecek şekilde hazırlanan kapaklarda en çok bayrak vurgusu yapılmaktadır. Türk bayrağı dışında, Atatürk ve 30 Ağustos'a yakın dönemlerde çizilen asker resimleri de kapaklarda kullanılmıştır. Çocukları inkılaplara ısındırmak amacıyla çizilen kimi kapaklarda da “İNKILAP” kelimesinin kullanımı, Atatürk ilklerini temsilen çizilen altı ok, şapka inkılabına atfen çizilen şapkalı ebeveyn resimleri de *Afacan* tarafından tercih edilmektedir.

Afacan eğitici ve öğretici bir içerikle hazırlanmıştır. Bu bakımdan Cumhuriyet'in tesisi ve inkılaplar konusunda özellikle ulus bilinci oluşturma, milli bayramlara ilgi çekme, harf inkılabı, öz Türkçe kullanımı, soyadı kanunu, Atatürk konularında yayın yaptığı görülmüştür.

KAYNAKÇA

Afacan Gazetesi, 1932-1943

Atatürk Diyor ki, “Basın”, Erişim Adresi: <https://www.ktb.gov.tr/TR-96477/basin.html>

İnalçık, H. (1964). Atatürk ve Türkiye'nin Modernleşmesi, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Kili, S. (1995). Atatürk Devrimi Bir Çağdaşlaşma Modeli, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.

Kongar, E. (1998). Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kurtcephe, İ. & Beden, A. (2007). Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Alp Yayınevi, Ankara.

- Öngören, F. (1983). Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Özodaşık, M. (1999). Cumhuriyet Dönemi Yeni Nesil Yetiştirme Çabaları (1923-1950), Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya.
- Turan, Ş. (2012). Türk Devrim Tarihi 3, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Uçak, Y.(2008). Türk İnkılabı Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Paradigma Kitabevi, Balıkesir.
- Ungan, S. & F. Yiğit. (2014). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları”. *Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, 10, s. 184-198.
- Usta, Ç.(2005). Mizah Dilinin Gizemi, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Yalçın, A. ve Aytaş G. (2002). Çocuk Edebiyatı, Akçay Yayınları, Ankara.